

Прошин Д. В., кандидат історичних наук, доцент, доцент кафедри політології, соціології та гуманітарних наук, Дніпропетровський університет ім. А. Нобеля (Україна, Дніпропетровськ), bishop.74@mail.ru

Тероризм у контексті демократичних транзитів

Розглянуто важливу, але практично не досліджену в Україні проблему тероризму в контексті переходів від авторитарних режимів до демократії. Автор відмічає, що, попри вельми поширену думку, демократизація політичного життя не гарантує швидкого, тим більше автоматичного зниження або цілковитого усунення терористичної загрози. Більш того, під час декотрих демократичних транзитів справляють на характер та динаміку терористичної активності. Окремо автором підкреслено ризик зісковзування молодих демократій у площину "екстралегальних" силових методів протидії тероризму (себто використання для боротьби з терористами створюваних урядом тінювих збройних угруповань). Наприкінці статті накреслено декілька напрямків подальшого вивчення поставленої проблеми.

Ключові слова: тероризм, демократія, демократичні транзити.

* * *

УДК 327.8

Ветринський І.

кандидат політичних наук, науковий співробітник,
ДУ Інститут всесвітньої історії НАН України
(Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ПЕРЕДУМОВИ ТА ГЕОПОЛІТИЧНІ АСПЕКТИ ПЕРШОЇ СВІТОВОЇ ВІЙНИ

Наприкінці XIX – початку XX століть назріла загальна криза міжнародного порядку – старі імперські структури поступово занепадали, в той час як природа, умови виникнення та існування нових державних утворень залишалися невизначеними й нестабільними. Міжнародно-політична ситуація напередодні Першої світової характеризувалася кількома чинниками: 1) багатополарність – світ фактично був поділений між потужними центрами сили, що їх являли собою європейські імперії та США; 2) експансіоністський характер зовнішньої політики великих держав, що відповідає імперській логіці та зумовлює визначальну роль військового потенціалу і прагнення до його постійного підвищення; 3) відсутність дієвих механізмів регулювання міжнародних відносин, особливо у сфері безпеки. Відсутність дієвих міжнародних інститутів та інструментів – наднаціональних структур, які б регулювали відносини між державами – стала однією з наважливих проблем і відповідно передумовою початку Першої світової війни.

Ключові слова: Перша світова війна, геополітика, імперіалізм, багатополарність.

Період кінця XIX початку XX століття увійшов в світову історію як час великих змін, революційних відкриттів і глобальних геополітичних трансформацій. Міжнародні процеси перетворилися на єдину замкнену систему, чому посприяло фактичне завершення територіального розподілу світу між великими колоніальними імперіями. Саме в цей час з'являються перші геополітичні концепції, які сьогодні вже вважаються класичними. Їх поява є цілком закономірною оскільки для аналізу більшості процесів в умовах глобальної міжнародної системи були необхідні нові міждисциплінарні синтетичні підходи, що знайшли втілення в класичних геополітичних теоріях та концепціях. Період суперництва імперій на світовій арені відзначився низкою потрясінь глобального характеру, наймасштабнішим з яких стала Перша світова війна 1914–1918 рр. Наслідками війни стали глобальні трансформації міжнародної системи й радикальні зміни на геополітичній карті світу. Більшість світових імперій припинили своє існування, що ознаменувало розпад світової колоніальної системи, наслідком чого стала поява низки нових незалежних держав. Проте, сформована внаслідок Першої світової

війни Версальсько–Вашингтонська система міжнародних відносин виявилася нестійкою до актуальних викликів часу й припинила своє існування у 1939 році з початком Другої світової війни.

Майже сто років пройшло з моменту початку одного з наймасштабніших військових конфліктів в історії людства і світ знову стоїть на порозі глобальних змін світового порядку, що в першу чергу пов'язані з позицією та роллю Росії, зокрема під час т.зв. Кримської кризи в Україні. Тож аналіз передумов, подій та наслідків Першої світової може бути вельми доречним для адекватного розуміння актуальних тенденцій сьогодення.

В даній статті ми спробуємо проаналізувати геополітичний контекст Першої світової війни, її передумови й наслідки для глобальної міжнародної системи.

Аналізуючи передумови Першої світової війни насамперед необхідно зрозуміти її історико-політичний контекст. Відповідно, окрім геополітичної точки зору її треба розглядати також з позицій імперіології, оскільки головними акторами міжнародних відносин того часу були саме імперії зі своєю специфічною зовнішньополітичною логікою. Разом з тим обидва згадані підходи в будь-якому разі будуть пов'язані, оскільки власне класична геополітика так само є "продуктом" епохи імперіалізму – історичного періоду, коли міжнародна політика визначалася суперництвом великих колоніальних імперій за домінування на суші й на морі.

Міжнародно-політична ситуація напередодні Першої світової характеризувалася кількома чинниками: 1) багатополарність – світ фактично був поділений між потужними центрами сили, що їх являли собою європейські імперії та США; 2) експансіоністський характер зовнішньої політики великих держав, що відповідає імперській логіці та зумовлює визначальну роль військового потенціалу і прагнення до його постійного підвищення; 3) відсутність дієвих механізмів регулювання міжнародних відносин, особливо у сфері безпеки. За цих умов, зіткнення інтересів та глобальний конфлікт були лише справою часу.

Розглядаючи геополітичні передумови Першої світової необхідно почати з подій які їй передували, з розстановки сил на європейському континенті та загального міжнародно-політичного контексту. Наприкінці XIX – початку XX століть назріла загальна криза міжнародного порядку: старі імперські структури поступово занепадали, в той час як природа, умови виникнення та існування нових державних утворень залишалися невизначеними й нестабільними. Яскравим прикладом може слугувати Оттоманська імперія, яка на той час ослабла настільки, що втратила значну частину своїх володінь у Європі внаслідок Першої Балканської війни проти коаліції Болгарії, Греції, Сербії і Чорногорії. Водночас швидкий початок Другої Балканської війни між учорашніми союзниками – Грецією, Сербією і Чорногорією з одного боку й Болгарією з іншого, продемонстрував нестабільність системи міжнародних договорів – військова сила продовжувала бути основним інструментом досягнення зовнішньополітичних цілей.

В кінці XIX на початку XX століття з'являється низка міжнародних установ, що регулювали права й обов'язки в галузі зв'язку та деяких інших видів науково-технічної діяльності. В 1865 році був заснований Міжнародний телеграфний союз, а в 1873 році – Міжнародний радіотелеграфний союз. В тому ж році з'явилась Міжнародна метеорологічна асоціація, а в 1875 році був організований Всесвітній поштовий союз. В той же час з'явилися й інші міжнародні установи, так у 1883 році була прийнята Паризька конвенція щодо охорони промислової власності: патентів на винаходи, корисні моделі, товарні знаки й фірмові найменування [1, с. 4]. Треба також згадати про низку договорів, що стосувалися міжнародно-правових норм війни, нейтралітету, покращення долі поранених й хворих у військовий час, законів та звичаїв сухопутної і морської війни, обмеження озброєнь, а також мирного вирішення міжнародних конфліктів. У 1864 році низкою європейських держав була підписана Женевська конвенція, що встановила необхідність догляду хворих й поранених, що потрапили в полон, а також недоторканості санітарних закладів. Конвенція також запровадила положення про Червоний Хрест. В 1899 році за ініціативи російського царя Миколи II в Гаазі відбулася мирна конференція, що поставила за свою офіційну задачу обмеження озброєнь й забезпечення миру. На конференції були підписані конвенція, щодо законів і звичаїв сухопутної і морської війни, а також декларації, про заборону скидання бомб з повітряних куль та інших літальних апаратів, застосування снарядів, що розповсюджують гази, й застосування розривних куль. Крім того, для розбору й врегулювання конфліктів між державами конференція постановила заснувати Міжнародний суд, який був створений в 1902 році у вигляді Постійної палати третейського суду [1, с. 5]. Проте не дивлячись на бурхливий розвиток співробітництва між державами, були відсутні дієві механізми запобігання конфліктам. Існуючі структури не містили жодних обов'язкових норм, або системи санкцій в разі порушення встановлених правил. Неспроможність новостворених міжнародних інститутів впливати на ситуацію стала очевидною після низки конфліктів, зокрема Балканських воєн, початок же Першої світової остаточно поховав надії на існуючі інструменти мирного врегулювання протиріч між державами.

Тоді ж на зламі століть з'являється класична геополітика, представлена у вигляді концепцій її “батьків-засновників” – Ратцеля, Мехена, Челлена, Макіндера та ін. Дані концепції не були частинами якогось єдиного вчення чи наукового напрямку й були досить різними за предметом вивчення, але мали схожу мету – дослідити зв'язок між географічними чинниками держави та її політикою. З огляду на об'єктивні історико-формаційні умови виникнення класичної геополітики, багато її положень є концептуалізацією саме імперських уявлень про специфіку зовнішньополітичних імперативів. Своє відображення в згаданих концепціях знайшли такі погляди, як соціал-дарвінізм; уявлення про державу, як організм, що росте і потребує більшої території; концепція “життєвого простору” держави; концепція протистояння морських і сухопутних держав тощо. Свої теорії класики

геополітики будували шляхом аналізу історичних прецедентів та їх екстраполяції на сучасні події (Мехен, Макіндер), а також шляхом поєднання різних наукових підходів і напрямів: історії, географії, політології, права (Ратцель, Челлен). Більшість концепцій покликані виконувати не стільки описову, скільки дорадчу, прогнозну, стратегічну функцію. Однак не дивлячись на новизну та наукову цінність подібних синтетичних підходів, частина з них ґрунтується на ірраціональній імперській логіці – прагненні глобального поширення свого домінування. В свою чергу Перша світова війна стала одночасно втіленням низки класичних геополітичних концепцій та базисом – своєрідним “полігоном” – для розробки інших. З огляду на особливості епохи імперіалізму класичні геополітичні концепції або тісно пов'язані з військово-стратегічною складовою імперської політики (концепція морської сили Мехена чи “Хартленд” Макіндера), або з її науковим обґрунтуванням та легітимацією, так держава представлена в роботах Ратцеля й Челлена, як живий організм, що росте й потребує розширення в тому числі за рахунок слабкіших держав. Саме Челлен першим вводить в політологічний лексикон термін “геополітика”, пов'язуючи його саме з поняттям панування держави (зокрема на просторі) [2, с. 94].

Відповідно до специфіки міжнародних відносин епохи імперіалізму війна та “жорстка сила” розглядалися в якості основного й цілком природного засобу досягнення політичної чи економічної мети. Для метрополій їхні залежні території – колонії, в першу чергу були інструментом збагачення, різниця полягала лише у формах цього процесу: від банального видобутку на корисних копалинах чи отримання урожаю з плантацій до використання колоній в якості ринку для власних товарів та послуг. Таким чином величезні бюджетні видатки на нарощення військового потенціалу були логічним елементом економічної системи, оскільки потужні армія і флот давали можливість розширювати свої територіальні чи колоніальні володіння й відповідно розвивати економічний потенціал держави. Подібні уявлення про міжнародну політику цілком корелювалися з геополітичним баченням держави, як живого організму, що росте й розвивається постійно розширюючи свої кордони стаючи завдяки цьому сильнішою. Як зазначав Ф.Ратцель “Народ являє собою органічну істоту, що розвиваючись шляхом роботи окремих осіб, все тісніше зростається з територією й залучає її до процесу розвитку... Шляхом розширення своєї площі чи росту в просторі держава стає більше й збільшує свої засоби існування; шляхом укріплення на своїй території вона більшою мірою зміцнює своє положення. Подібно до коріння рослин, держава здобуває зі своєї землі все більше харчування й завдяки цьому все тісніше зв'язується з нею” [3, с. 19–20]. Проблема подібного підходу полягала в тому, що мілітаризація та гонка озброєнь здійснювана декількома великими державами-конкурентами неминуче вела до глобального зіткнення. Особливо ця загроза актуалізувалася саме на початку XX століття, оскільки фактично весь світ був вже поділений між імперіями, проте незважаючи на це, експансіоністська імперська політика в умовах багатополярності, залишалася провідною на світовій

арені. Разом з тим, система військових союзів, таємний характер дипломатії, а також відсутність універсальних міжнародних структур підтримки миру й стабільності, лише посилювали існуючу небезпеку.

Однією з основних причин Першої світової війни вважають агресивну зовнішньополітичну стратегію Німеччини і подібні уявлення багато в чому відповідають дійсності, оскільки саме німців не влаштував існуючий поділ світу і вони прагнули змінити його на свою користь, навіть за рахунок війни з іншими державами. Як зазначає А. Уткін “Німеччина почала бачити свої першочергові інтереси там, де раніше їх не вбачала” [4, с. 37]. Об’єднана Німеччина була однією з наймолодших держав на континенті, щоправда вона активно претендувала на роль лідера. Цьому сприяв стрімкий розвиток її економічного і військового потенціалу – здобувши перемогу під час Франко–Пруської війни 1870–1871 років, Пруссія перетворює Північногерманський союз у Германську імперію, а отримані за мирним договором території та контрибуції дають великий поштовх для економічного розвитку держави, і вже на початку ХХ століття Об’єднана Німеччина стала займати одне з провідних місць на європейському континенті. В той же час Німеччина досить пізно долучилася до боротьби за території. Більшість колоній на той момент вже мали власників серед провідних метрополій, тож для задоволення німецьких прагнень набуття статусу світової колоніальної держави була необхідна ревізія існуючого світопорядку і відповідно новий територіальний поділ, в першу чергу відносно колоній. Так, практично напередодні війни – в кінці липня 1914 року – німецький канцлер Бетман, пропонуючи Британії нейтралітет, обіцяв, що “в разі коли Британія залишиться нейтральною, Німеччина не дозволить собі жодних територіальних надбань за рахунок Франції – проте це не стосувалося колоній” [5, с. 47]. Разом зі згаданим підйомом економіки і надзвичайними успіхами у нарощуванні військової потужності, прагнення Німеччини робили її не просто потенційним, а практично неминучим агресором, при чому це розуміли як самі німці, так і їх потенційні противники ще за кілька років до початку Першої світової війни. Відповідно до свого географічного положення та зважаючи на структуру військових союзів у Європі, Німеччина готувалася до війни на два фронти – з Францією і Росією. В якості союзника німців могли виступити австрійці, проте основним питанням можливої війни була участь Британії, яка володіла найбільшим військовим флотом і чия підтримка могла суттєво вплинути на розстановку сил. Тому одним з основних пріоритетів Німеччини було створення потужних військово–морських сил, які б могли стати інструментом стримування Британії і забезпечили б її нейтралітет у європейській війні. Розвиток сучасного й потужного флоту, як засобу досягнення статусу “світової держави”, цілком корелюється з концепцією морської сили А. Мехена, що була викладена в його працях кінця ХІХ століття. Американський адмірал А. Мехен, автор концепції “морської сили”, першим обґрунтував важливість наявності сильного військового флоту для держави, яка прагне відігравати домінуючу роль у світовій політиці. Головними чинниками, що

впливають на морську силу нації, на думку А. Мехена, є: 1. Географічне положення. 2. Фізична будова (включно з природною продуктивністю та кліматом). 3. Розмір території. 4. Кількість населення. 5. Характер народу. 6. Характер уряду разом з національними установами [6, с. 33].

Проте було б невірним вважати, що лише експансіоністська політика Німеччина слугувала причиною першого глобального конфлікту. Передумови Першої світової війни мають системний характер – економічний розвиток європейських держав з його об’єктивними потребами та викликами, суттєво випереджав політико–інституціональний інструментарій міжнародних відносин тієї доби, тож не існувало жодних реальних засобів стримування геополітичних амбіцій. У 1879 році німецький канцлер Отто фон Бісмарк уклав союз з Австро–Угорщиною, він вважав, що цей союз буде стримувати Росію від будь–яких дій проти Німеччини. Бісмарк розглядав німецько–австрійський союз, як засіб укріплення політики Австрії на Балканах зокрема та у Південно–Східній Європі загалом. Також, згаданий союз був, на думку Бісмарка, елементом стабільності в Європі, оскільки він спонукав Росію поліпшити відносини з Німеччиною, а за разом забезпечив Німеччині контроль над австрійською політикою щодо її сусідів–слов’ян. Для Австро–Угорщини згаданий союз означав додаткову гарантію стабільності в імперії, Бісмарк же сподівався в недалекому майбутньому укласти союз з Росією [5, с. 88–89]. Потенційний союз “серединних держав” та Російської імперії забезпечував контроль над т.зв. Хартлендом – ключовим регіоном для контролю над Світовим островом (Євразія й Африка) і відповідно контролю над світом [Маккіндер – С77].

Міжнародна ситуація докорінно змінилася у зв’язку з підписанням військового союзу між Росією та Францією у 1892 році. Дана угода суттєво змінювала розстановку та баланс сил на континенті – Німеччина і Австро–Угорщина опинилися затиснутими в лещата між двома великими імперіями. Німеччина і Франція мали давню історію протистояння, а факт захоплення двох французьких областей під час Франко–Пруської війни означав, що швидкого примирення між ними чекати не варто. Не дивлячись на те, що проблема спірних територій на деякий час зникла з порядку денного відносин між двома державами, можна було з упевненістю прогнозувати, що в разі будь–якого конфлікту на континенті Франція виступить проти Німеччини. Для Росії союз з Францією був вигідний, як з економічної, так і зі стратегічної точок зору: можливість війни на два фронти мав би стримувати Німеччину від реальної підтримки Австро–Угорщини під час її потенційного конфлікту з Російською імперією. Союз був покликаний забезпечити безпеку Росії в Європі під час її Далекосхідних кампаній, на які дуже розраховував царський уряд наприкінці ХХ століття. Також Росія і Франція активно розвивали співпрацю в фінансовій сфері, що підсилювало союз і підсилювало його не менше ніж військово–стратегічна або дипломатична складові [5, с. 90]. Таким чином вийшло, що уряд Німеччини де–факто доклав чималих зусиль для створення Антанти. Німецькі дипломати були переконані, що колоніальне суперництво між

Британією й Францією та Британією й Росією буде слугувати суттєвою перешкодою для виникнення подібного союзу і хтось зі згаданих країн обов'язково буде шукати союзу з Німеччиною на її умовах. Проте вийшло навпаки – більшість великих держав Європи об'єдналися проти неї.

Після фіаско на Далекому Сході Російська імперія стала шукати компенсації в посиленні своїх позицій на Балканах, цьому зокрема сприяла внутрішньополітична криза в Туреччині. Разом з тим, Австро-Угорська імперія бачила порятунок від внутрішніх проблем в агресії проти Сербії – керівництво держави вважало, що це допоможе запобігти падінню монархії Габсбургів. Велика Британія вбачало реальну загрозу своїм колоніальним інтересам в розбудові німецького флоту. В свою чергу Німеччина прагнула укріпитися в ролі регіонального лідера та схилити стратегічний баланс сил в регіоні на свою користь. Франція ж сподівалася, що завдяки союзу з Росією зможе повернути собі Ельзас і Лотарингію та посилити контроль над колоніями. Подібний дисонанс інтересів між європейськими державами-лідерами загрожував зіткненням в найближчому майбутньому, та мабуть жоден з урядів насправді добре не розумів реальних масштабів загрози, що імперські амбіції призведуть до Світової Війни.

Структура, природа й мотивації військово-політичних союзів епохи імперіалізму яскраво демонструє незрілість існуючої міжнародної системи: традиційний підхід до союзів полягав у формулі – “дружити проти когось” і був розрахований на демонстрацію військово-стратегічної переваги в рамках системи балансу сил. Звичайно, подібна “гра мускулами” не могла довго обмежуватися самими лише дипломатичними демаршами і неодмінно мала перейти в практичну площину, тобто відкритий збройний конфлікт. А зважаючи на розгалужену систему договорів і важливість з точки зору національного престижу їх дотримання, війна повинна була мати загальноєвропейський формат. Проте схоже це нікого не лякало. Можливо відсутність історичних прецедентів щодо конфліктів такого масштабу зумовила подібне дещо легковажне ставлення до подібної перспективи. З аналізу дипломатичних відносин початку ХХ століття стає зрозуміло, що більшість європейських держави не лише не виключали Великої війни, а скоріше сприймали це як неминучу даність, питання полягало тільки у строках та форматі. Саме тому, питання формування військово-політичних союзів стало одним з центральних порядку денного, навіть, для Великої Британії, що традиційно дотримувалась ізоляціоністських поглядів на європейську політику. Результатом стало її поступове зближення з Францією та Росією, хоча відома на весь світ Антанта не була в повному сенсі тристороннім військово-політичним союзом, договір про неодмінну участь у війні проти союзника був укладений між Францією і Росією, в свою чергу Британія обмежилася м'якшими формулюваннями залишивши за собою право останнього слова. Для Німеччини участь Великої Британії у війні на боці її ворогів практично означав поразку, тож максимум дипломатичних зусиль було спрямовано на досягнення її нейтралітету. Власне метою створення потужного німецького флоту було не

прагнення до відкритого протистояння з Британією на морі, а навпаки примусити її до нейтралітету під час можливої війни в Європі. На практиці ж, загроза можливої втрати світового домінування на морі стала однією з основних мотивацій для Британії підтримати Францію й Росію у війні з Німеччиною.

Перша світова війна проявила низку давно назрілих проблем у міжнародних відносинах. Головною з яких була недостатнє усвідомлення провідними державами світу специфіки актуальних трансформацій світової системи, яка на той момент стала глобальною. Як зазначав Х. Маккіндер “віднині, в післяколумбову епоху (автор мав на увазі часи після 1900 року – прим. І.В.), нам доведеться мати справу з замкненою політичною системою, яка, цілком можливо, буде системою глобального масштабу. Тож, будь-який вибух суспільних сил, замість того, щоб розсіятись в незвіданому навколишньому просторі й хаосі варварства, буде мати гучне відлуння на протилежному боці земної кулі” [8]. За цих умов, відсутність дієвих міжнародних інститутів та інструментів – наднаціональних структур, які б регулювали відносини між державами – стала однією з надважливих проблем і відповідно передумовою початку Першої світової. Так не дивлячись на розгалужену систему міжнародних зв'язків і навіть створення Міжнародного суду, на практиці вони були не в змозі вирішити територіальні суперечності між державами. Наслідком Великої війни стала тотальна перебудова міжнародної системи й новий світовий порядок. Розпад більшості світових імперій, поява низки нових держав, революційні процеси в Росії та утворення СРСР повністю змінили геополітичну карту світу. Проте нова Версальсько-Вашингтонська система міжнародних відносин також виявилася не достатньо стійкою, а нові наднаціональні інституції так і не стали достатньо ефективними для вирішення проблеми підтримки глобальної безпеки. Як результат, невдовзі світ здригнувся від ще масштабнішого конфлікту – Другої світової війни.

Список використаних джерел

1. Киган Дж. Первая мировая война / Джон Киган [пер. с англ. Горшкова Т., Николаев А.]. – М.: АСТ, 2004. – 125 с.
2. Челлен Р. Государство как форма жизни / Рудольф Челлен; [пер. с швед. и примеч. М.А. Исаева; предисл. и примеч. М.В. Ильина]. – М.: Российская политическая энциклопедия (РОССПЭН), 2008. – 319 с.
3. Геополитика: Хрестоматия / сост. Б.А. Исаев. – СПб.: Питер, 2007. – 512 с.
4. Уткин А.И. Первая Мировая война / А.Уткин. – М.: Алгоритм, 2001. – 592 с.
5. Джолл Д. Истоки Первой мировой войны / Д.Джолл; [Пер. с англ. Якунина Л.]. – Ростов-на-Дону: “Феникс”, 1998. – 416 с.
6. Мэхэн А.Т. Влияние морской силы на историю, 1660–1783 / Альфред Тайер Мэхэн. – СПб.: Terra Fantastica, 2002. – 634 с.
7. Mackinder Halford J. Democratic Ideals and Reality / Halford J. Mackinder. – Washington: National Defense University Press, 1996. – 213 p.
8. Маккіндер Х. Географическая ось истории [Електронний ресурс] / Х.Маккіндер // “Полис” (“Политические исследования”). – Режим доступа: http://www.polisportal.ru/files/File/publication/Starie_publicacii_Polisa/M/1995-4-Mackinder-Geografi4eskaja_os_istorii.pdf

References

1. Kigan G. Pervaya mirovaya voyna / Gohn Kigan. – M.: AST, 2004. – 125 s.
2. Chellen R. Gosudarstvo kak forma gizni / Rudolf Chellen. – M.: Rossiyskaya politicheskaya enciklopedia (ROSSPEN), 2008. –

319 s.

3. Geopolitika: Khestomatia / Sost. B.A. Isaev. – SPb.: Piter, 2007. – 512 s.

4. Utkin A.I. Pervaya Mirovaya vojna / A.Utkin. – M.: Algoritm, 2001. – 592 s.

5. Djoll D. Istoki Pervoy mirovoy voyni / D.Djoll. – Rostov-na-Donu: “Fenix”, 1998. – 416 s.

6. Mehen A.T. Vliyanie morskoy sily na istoriyu, 1660–1783 / Alfred Tayer Mehen. – SPb.: Terra Fantastica, 2002. – 634 s.

7. Mackinder Halford J. Democratic Ideals and Reality / Halford J. Mackinder. – Washington: National Defense University Press, 1996. – 213 p.

8. Mackinder H. Geograficheskaya osy istorii [Elektronnyj resurs] / H.Mackinder // “Polis” (“Politicheskije issledovaniya”). – Rezhym dostupu:

http://www.polisportal.ru/files/File/publication/Starie_publicacii_Polis_a/M/1995-4-Mackinder-Geografi4eskaja_os_istorii.pdf

Vetrinsky I., political science, research associate, State Institute of World History of the NAS of Ukraine (Ukraine, Kiev), gileya.org.ua@gmail.com

Background and geopolitical aspects of the First World War

At the end of XIX – beginning of XX cent. matured general crisis of the international order – the old empires gradually fell into decay, whereas, the nature, conditions of occurrence and the existence of other state entities remained uncertain and unstable. International political situation on the eve of the First World War was characterized by several factors: 1) multipolarity – in fact the world was divided between the centers of power – the European empires and the United States; 2) expansionist foreign policy of the Great Powers that fully meets the imperial logic and causes the decisive role of military capabilities and commitment to continuous improvement of its; 3) the lack of effective mechanisms for regulating international relations, especially in the field of security. The absence of effective international institutions and instruments – supranational institutions that would regulate relations between states – has become one of the main problems and thus preconditions the First World War.

Keywords: First World War, geopolitics, imperialism, multipolarity.

Ветринский И., кандидат политических наук, научный сотрудник, ГУ Институт всемирной истории НАН Украины (Украина, Киев), gileya.org.ua@gmail.com

Предпосылки и геополитические аспекты Первой мировой войны

В конце XIX – начале XX вв. назрел обихий кризис международного порядка – старые имперские структуры постепенно приходили в упадок, в то время как природа, условия возникновения и существования иных государственных образований оставались неопределенными и нестабильными. Международно-политическая ситуация накануне Первой мировой войны характеризовалась несколькими факторами: 1) многополярность – мир фактически был разделен между центрами силы, которыми являлись европейские империи и США; 2) экспансионистский характер внешней политики великих держав, что вполне отвечает имперской логике и обуславливает определяющую роль военного потенциала и стремление к его постоянному повышению; 3) отсутствие действенных механизмов регулирования международных отношений, особенно в сфере безопасности. Отсутствие дееспособных международных институтов и инструментов – наднациональных структур, которые регулировали бы отношения между государствами – стало одной из основных проблем и соответственно предпосылок начала Первой мировой войны.

Ключевые слова: Первая мировая война, геополитика, империализм, многополярность.

* * *

УДК 32–027.21:339

Лікарчук Н. В.

доктор політичних наук, доцент кафедри державного управління, Київський національний університет ім. Тараса Шевченка (Україна, Київ), gileya.org.ua@gmail.com

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ РЕЛЯТИВНОГО МАРКЕТИНГУ В СУЧАСНИХ ДЕРЖАВАХ

Визначаються передумови виникнення маркетингу взаємовідносин або релятивного маркетингу. В маркетингу взаємовідносин об'єктами є індивіди, соціальні процеси й організації, які пов'язані в єдину систему відносин. Розглядаються фактори, які сприяли процесу еволюції концепції маркетингу взаємовідносини сучасних держав. Розвитку процесам еволюції концепції маркетингу взаємовідносини сприяв динамічний розвиток електронних технологій, що в свою чергу, вплинуло на безпосередні зв'язки з громадянами (електоратом). Аналізуються підходи до вивчення релятивного маркетингу, мова йде про британський, північно-американський, європейський та підхід

групи ІМР. Об'єднує всі зазначені підходи такі поняття як довіра, взаємні обов'язки, взаємодопомога, обмін цінностями, лояльність. Однією з головних функцій в маркетингу є ціленаправлена робота, яка спрямована на співпрацю, розвиток та взаємозалежність всіх учасників ринку.

Ключові слова: маркетинг взаємовідносин, партнерський маркетинг, управління відносинами, дуальні відносини, державні послуги, сервісні послуги.

В кінці ХХ на початку ХХІ століть очевидним стало те, що в рамках традиційного маркетингу, який спирається на елементи маркетинг–мікс й короткострокові відносини, неможливо раціонально й ефективно розвивати відносини в сучасному суспільстві. Маркетинг почав розширювати свої функції, і поряд з функціями дослідження, аналізу, планування, стимулювання, зароджується функція взаємодії зі споживачем.

Суттєвий вплив на формування нових функцій маркетингу здійснила глобалізація ринків та агресивна, руйнівна конкуренція. Саме агресивна конкуренція змушує різноманітні структури переходити від конкурентних відносин зі споживачами до більш тісної й компромісної співпраці.

Крім того, ще одним важливим фактором, який сприяв процесу еволюції концепції маркетингу взаємовідносин, є динамічний розвиток електронних технологій, що в свою чергу, вплинуло на безпосередні зв'язки зі споживачами.

Тому, останні два десятиліття, на думку провідних учених, характеризуються початком шостого етапу еволюції розвитку маркетингової теорії. Він відмічається стрімким розвитком теорії маркетингу взаємовідносин, зокрема починає зароджуватись нова термінологія, яка пов'язана з такими поняттями як: “маркетинг відносин”, “маркетинг взаємовідносин”, “маркетинг взаємодії”, або “релятивний маркетинг”. В маркетингу взаємовідносин об'єктами є уже не товари, а індивіди, соціальні процеси й організації, які пов'язані в єдину систему відносин.

Серед зарубіжних дослідників, які досліджують маркетинг взаємовідносин можна назвати: М. Хрістофера, А. Пайна, Д. Баллантіна, Ф. Вебстера, Т. Левітта, Л. Беррі, Р. Морган, Ш. Ханта, Е. Гуммессона, К. Гренурса, Х. Хаканссона, Д. Форда, М. Каннінхема, П. Турибулла.

Прогресивність концепції маркетингу взаємовідносин підтверджується тим, що всі товари (в тому числі й державні послуги) [8, с. 217] все більше стають стандартизованими й уніфікованими, що призводить до маркетингових рішень, які повторюються. Саме тому в цьому контексті, відносини стають важливим ресурсом, поряд з матеріальними, інформаційними, фінансовими і тому подібними ресурсами. Відносини, як результат ефективної взаємодії, стають товаром, в якому інтегровані інтелектуальні та інформаційні ресурси – головні фактори безперервності ринкових відносин.

В сучасних умовах розвитку суспільства маркетинг взаємовідносин відіграє унікальну, особливу роль й націлений на становлення стратегічних та партнерських відносин зі споживачами (електоратом, групами, громадянами). Крім того, маркетинг взаємовідносин сприяє розподілу відповідальності за прийняті рішення, а апарат управління стає відповідальним за формування довгострокових та взаємовигідних відносин з клієнтами.